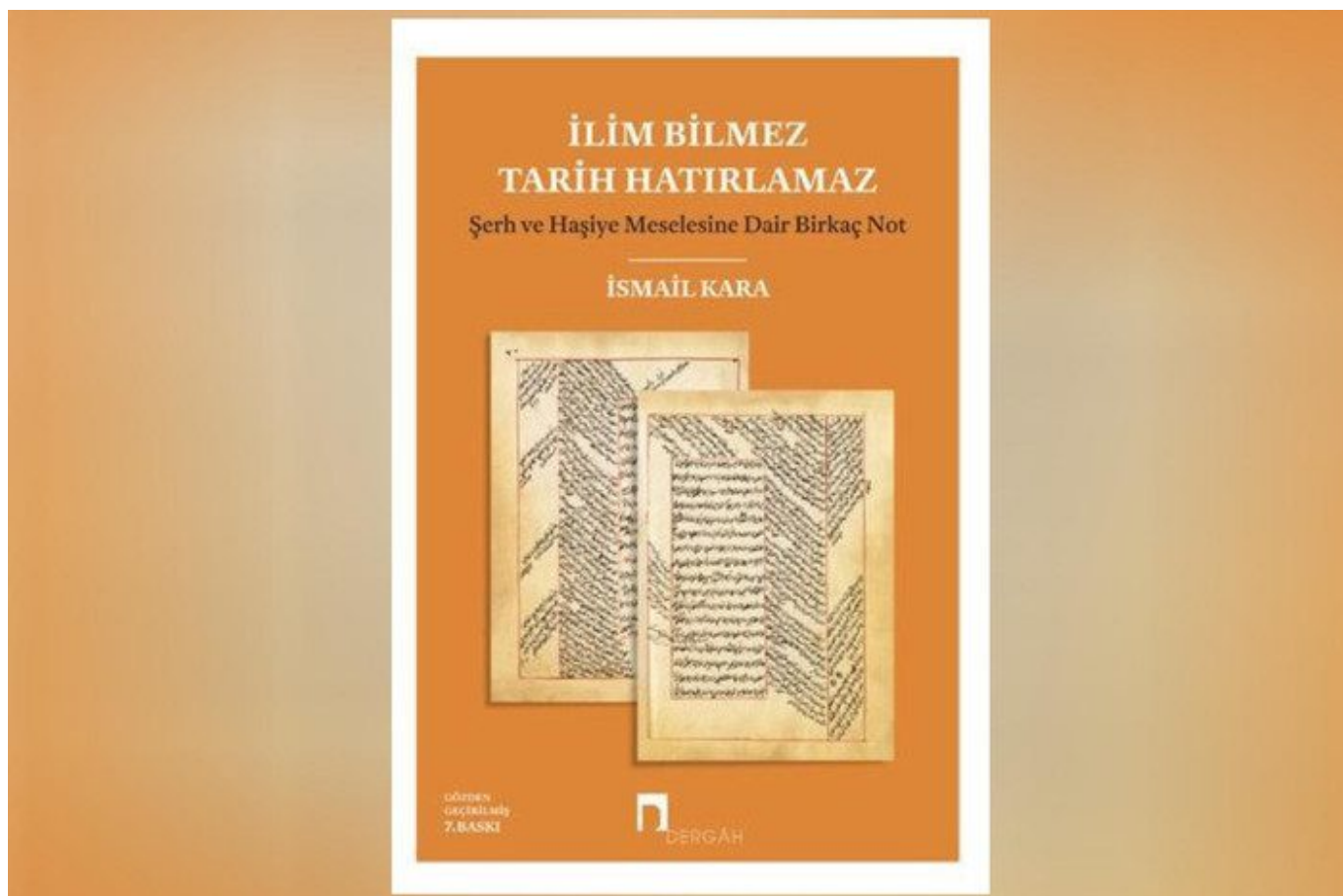

Ylymdan binesip, taryhdan gömük

Category: Filosofiýa, Gurhany öwreniş we Hadys ylmy, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler
написано kitapcy | 26 января, 2025
Ylymdan binesip, taryhdan gömük YLYMDAN BINESIP, TARYHDAN GÖMÜK

Ismail Karanyň «Ylymdan binesip, taryhdan gömük. Şerh we haşiýe meselesine degişli birnäçe bellik» kitaby, «Dergâh» neşirýaty, Stambul-2022 ý. 250 sah.

Musulmanlaryň häzirkizaman döwür bilen birlikde klassyky eserler bilen arabaglanyşygynyň gowşamagyna şerh-haşiýe medeniýetiniň* ýatdan çykarylmany näderejede täsirini ýetirdi? Bu sorag Ismail Karanyň jogabyny gözleýän esasy soraglarynyň biridir. Onuň pikiriçe şerh-haşiýe medeniýeti yslam ylym mirasynyň baýlygyny görkezýär.

Kara «Ylymdan binesip, taryhdan gömük» kitabynda biziň günlerimizde şerh-haşiýeler bilen gurlan baglanyşygy täzedan gözden geçirmelidigini nygtaýar.

Yslam taryhynyň ilkinji asyrlary özboluşly we gymmatly ylmy barlaglaryň geçirilenem bolsa, soňky asyrlarda gowşamaga we yza galmaga başlady. Täze taryhyň başlanmagy bilen bolsa, ylymda we aň-düşünjede täzedan janlanma bolup geçdi.

Taryhyň şular ýaly düşündirilmegi Ismail Karanyň tankydy bellikleriniň jümmüşinde ýer alýar. Awtoryň pikirçe şeýle çemeleşme şerh-haşiýe ýörelgesiniň ýalňys we kemter düşünilmegine sebäp bolupdyr.

Şu ugurda kitap boýunça şerhiň ýeten derejesini we klassyky dünýäde ylmy işleriň şerhiň üsti bilen nähili ýerine ýetirilendiginiň üstünde durup geçýär. Bu müddet bilen baglanyşykly häzirkizaman döwürde emele gelen otrisatel dünýägaraýşy tankyt edýär.

Ismail Kara

Kitap iki esasy bölekden ybarat: «Taryhdan şu güne gelende şerh we haşiýe (tekst, şerh, medrese sistemasy)» – şerhiň

nämäni aňladýandygy, gurşawy we medrese bilen baglanyşygynyň öwrenilýän biriji bölümi.

«Şu günden taryha gidende şerh we haşiýe «Şerhe garşy gidilen döwürleriň mantygy barmy?» bolsa, soňky döwürde emele gelen we şerh ýörelgesini oňaýsyz hasaplaýan pikiriň tankydyynyň edilýän ikinji bölümidir.

Kitapda şerh-haşiýe ýazgylaryna degişli köp sanly suraty öz içine alýan 84 sahypalyk baý goşmaça bölüm hem bar.

Klassyky dünýäde maglumatyň öndürilişi we aňlanylyşy halypa-şägirt gatnaşygy bilen ýakyndan baglanyşyklydyr. Bu gatnaşygyň tebigy netijesi hökmünde hem şerh edebiýaty orta çykypdyr (s. 28).

Şunuň bilen baglanyşyklylykda silsile (şejere zynjyry)-isnad (salgylanma) möhüm orna eýedir. Silsiläniň iň soňky baryp direýän ýeri hezreti pygamberimiz we ondan aňyrdan Allatagaladyr.

Şerh boýunça işlerem hezreti pygamberimiziň (s.a.w) Gurhan hakdaky düşündirişleri bilen başlapdyr. Tefsirlere şu manyda ilkinji şerh işleridir.

Şunuň bilen birlikde awtoryň üstýnde duran möhüm ýeri şerhleriň diňe yslamy ylymlar bilen baglanyşykly iş dældigi çeper edebiýatdan filosofiýa çenli birnäçe ugurda şerh işleriniň alnyp barylýandygydyr. Hatda filosofiýa özbaşyna şerh ugry hökmünde görnüp bilner. (s. 15).

Şunuň bilen baglanyşyklylykda şerh diňe yslamy ylymlara mahsus ylmy-barlag ugry dälde. Ibn Roşdyň «şarih» diýip baha bermegi filosofiýa üçin şerhiň ähmiýetini orta goýýar (s. 25).

Kitabyň gymmatyny awtorynyň barlygy ýa-da ýoklugy boýunça baha bermek ýalňyşdyr. Kitabyň gymmatyny awtorynyň, şerhiniň ýa-da gysgaça bolandygy däl-de, mazmuny, oňe sürýän pikirleri we problemalary öwrenme formasy kesgitleýär.

Awtoryň hadys şerhleri boýunça aýdan sözleri gyzyklydyr:

«Hadys şerhleriniň beýleki şerh görnüşleri bilen meňzeşlikleri bar.

Özbaşdak ylym hökmünde ilkinji gezek şerhi-hadys ylmyny Taşköprizada (1560-njy ýylda aradan çykan) tefsir we hadys şerhi üçin biri-birine meňzeş kesgitlemeler berýär. Hadys

şerhini-de öz içine alýan dyraýatul-hadys ylmy üçin berlen kesgitleme-de şuna ýakyn. Hattabynyň (388-nji ýylda aradan çykan) «Mealimüs-Sünen» kitabynda şerhiň ýany bilen agzaýan tefsir, izah (düşündiriş), beýan-delalat, keşf (açyş) adalgalary hadys şerhleriniň gurşawyny we üstünde beýgelyän giň ugry görkezýändigini üçinem gymmatlydyr (s. 24).

Kitapda hadys şerhi boýunça işleriň sa:p ynanjy goramak instinkti bilen edilendigi, täzelige ýapykdygy we intellektual hereketsizlige sebäp bolýandygy baradaky pikirler tankyt edilýär.

Düşündirişiň şeýle formasynyň gündogarşynasçy düşündirişler bilen paralleldigi aýdylýar (s.84). Munuň bilen birlikde birmeňzeş pikirdäkileriň soňky döwürde orta çykan ihýa (janlanma) hereketleriniň Gurhan we Sünnet merkezli düşünje formalary arkaly gaýtalamaga garşy içtihadý öňe sürýän täzeçil pikirleriň orta çykandygyny öňe sürendigini aýdýar (s.86).

Şerh we haşiýe boýunça XIX asyrdan soň ýüze çykan otrisatel pikirleri tankyt edýän awtor meseläni dürli görnüşde öwrenip boljakdygyny-da görkezýär.

Şerhlere we haşiýelere gönükdirilen äsgermezçilikli çemeleşme soňky döwüre degişlidir. Günbatarda bolup geçýän «öňegidişlik» musulmanlary öz ylmy ýörelgeleriniň dogrulygyna şübhe döredipdir (s. 59).

Awtor Gazalynyň işleri bilen birlikde başlan döwürde «XII asyrdan soň yslam düşünjesiniň togtandygy» pikirine «kör nokat» hökmünde baha berýär. Onuň pikiriçe bu garaýyş ilki bilen Gazalyny orta alýan we filosofiýa-ylm merkezlik garaýyşdy. Soňabaka bu garaýşa beýleki ylymlaram dahylly edildi. Bu taryh şekillendirmesi uzak wagtlap bir döwri «togtama-yza galma» hökmünde gördi.

Awtor şerhleriň ýeten sepgidiniň, gurşawynyň we klassyky dünýäde aňladýan manysynyň üstünde pikir alyşýar we medrese-şerh gatnaşygyny agzaýar.

Şerh-haşiýe döwri hökmünde at berilen uzyn döwrüň otrisatel baha berilen ýörgünli garaýşyndan daşgaryn oňa dogry düşünmäge üns berýän nukdaýnazary ösdürýär. Diňe şu aýratynlyklary bilen gözýetimiňi giňeldip bilýändigini üçinem bu kitabyň gymmaty

uludyr.

**Şerh – Yslam dünýäsinde bir eseri has giňişleýin düşündirmek maksady bilen ýazylan kitaplary aňladýan özbaşdak žanr.*

Haşiýe – kitaplaryň sahypasynyň gyrasyndaky boş ýerlere ýazylan köpüsi gysga düşündirişler üçin ulanylýan söz.

Ömerjan KAÇAR / @beskuvalefendi

Ýekşenbe, 25.12.2022 ý. Gurhany öwreniş we Hadys ylmy